ΤΕΥΚΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Πυθαγόρεια εγκλήματα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Τεύκρος Μιχαηλίδης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: ClassicStock/H. Armstrong Roberts/akg-images (άνδρας), IAM/World History Archive/akg-images (σχήματα)
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Πρώτη έκδοση: Εκδόσεις Πόλις, 2006
Δεύτερη έκδοση: Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ, Ιανουάριος 2025

ISBN 978-618-01-5862-5

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | **PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.**
Από το 1979 | *Since 1979*
Έδρα: | Head Office:
Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση | 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο: | Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα | 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800 | Tel.: 2102804800

e-mail: info@psichogios.gr
psichogios.gr

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

ΤΕΥΚΡΟΣ
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Πρόλογος στη Δεύτερη Έκδοση

Προσδοκία και διάψευση

Σύμφωνα με τον Nicolas Barreau, *Το Παρίσι είναι πάντα μια καλή ιδέα*. Κι αν αυτό το «πάντα» ακούγεται αόριστο ή υπερβολικό, αναμφίβολα το Παρίσι των αρχών του εικοστού αιώνα ήταν μια πολύ καλή ιδέα. Σ' αυτή την εποχή της αφέλειας, σ' αυτές τις τέσσερις δεκαετίες, από το τέλος της γαλλο-πρωσικής σύρραξης μέχρι την έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, που ονομάστηκαν Μπελ Επόκ, όλα φάνταζαν ρόδινα. Κάπου σαράντα χρόνια ειρήνης –στον ευρωπαϊκό χώρο τουλάχιστον– δημιούργησαν την ψευδαίσθηση ότι η ανθρωπότητα έτεινε ν' απαλλαγεί από την κατάρα του πολέμου. Η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, ο εξηλεκτρισμός, η αυτοκίνηση, ο σχετικός εξανθρωπισμός των διαδικασιών παραγωγής γεννούσαν σ' όλους τους ανθρώπους, ακόμη και στης Γης τους κολασμένους, τους χειρώνακτες, την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή. Οι Παριζιάνοι χόρευαν στους δρόμους και στις πλατείες, διασκέδαζαν στο *Μουλέν Ρουζ* και το *Μαξίμ*, επισκέπτονταν γκαλερί με έργα ιμπρεσιονιστών και κυβιστών, παρακολουθούσαν τις πρώτες κινηματογραφικές προβολές, ενώ νέα πολιτικά κινήματα υπόσχονταν καλύτερες μέρες για όλους. Η διάψευση, μυρωμένη με αέρια

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

μουστάρδας, ήρθε μέσα απ' τα χαρακώματα. Ο ανθρωπόμυλος του Μεγάλου Πολέμου έθαψε τις προσδοκίες και τα οράματα μέσα σε ομαδικούς τάφους, όπου συχνά οι ένοικοί τους παρέμεναν ανώνυμοι...

Τηρουμένων των αναλογιών, η ελληνική ιστορία των αρχών του εικοστού αιώνα παρουσιάζει ανάλογα χαρακτηριστικά. Την τραγωδία του ελληνο-τουρκικού πολέμου του 1897 διαδέχθηκε μια περίοδος ανάκαμψης και εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους. Οι νίκες στους Βαλκανικούς Πολέμους και ο διπλασιασμός της ελληνικής επικράτειας γέννησαν το όραμα της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Όμως εκεί αναδύθηκε η αρχέγονη κατάρα της φυλής, η ίδια που ώθησε τον Ετεοκλή και τον Πολυνείκη να αλληλοσκοτωθούν. Και το όραμα της Μεγάλης Ελλάδας μετατράπηκε σε μια απέραντη σφαγή κι οδήγησε στον ξεριζωμό –για πάντα– εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους.

Στην αυγή του εικοστού αιώνα μια σειρά από εντυπωσιακές επιτυχίες στα μαθηματικά είχαν δημιουργήσει υπέρμετρες προσδοκίες. Το πρόβλημα της πολλαπλότητας των γεωμετριών είχε κλείσει: αποδεδειγμένα, η Ευκλείδεια γεωμετρία δεν είναι η μοναδική. Πολλές, εξίσου έγκυρες, διαφορετικές μεταξύ τους γεωμετρίες μάς δείχνουν διαφορετικές όψεις του ίδιου κόσμου. Το σκάνδαλο –σύμφωνα με τον Ντ'Αλαμπέρ– της γεωμετρίας είχε πια οριστικά λυθεί.

Το πρόβλημα της επίλυσης των πολυωνυμικών εξισώσεων, ένα πρόβλημα που γεννήθηκε μέσα στους αιγυπτιακούς παπύρους και στις βαβυλωνιακές πήλινες πινακίδες, ένα πρόβλημα που ταλάνισε τους Άραβες σοφούς και τους μαθηματικούς της Αναγέννησης, έκλεισε κι αυτό οριστικά. Μια μέ-

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

ρα πριν σκοτωθεί σε μια ανόητη μονομαχία, ο εικοσάχρονος Εβαρίστ Γκαλουά συνέταξε μια κακογραμμένη επιστολή, μέσα στην οποία αποδείκνυε το κριτήριο με βάση το οποίο μπορούμε να αποφανθούμε εκ των προτέρων αν μια εξίσωση επιδέχεται ή όχι μια «κλασική» λύση που να μη χρησιμοποιεί παρά μόνο τις τέσσερις πράξεις και ριζικά.

Τέλος, το πανάρχαιο πρόβλημα του τετραγωνισμού του κύκλου, που ήταν τόσο ξακουστό ώστε να βρει τη θέση του ακόμη και στις κωμωδίες του Αριστοφάνη, πήρε την τελική του απάντηση. Η κατασκευή δεν είναι εφικτή με κανόνα και διαβήτη, απαιτεί πολύ πιο σύνθετα εργαλεία σαν αυτά που επινόησαν γενιές ολόκληρες μαθηματικών.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο που ο Ντάβιντ Χίλμπερτ, μιλώντας στο Δεύτερο Συνέδριο Μαθηματικών, διατύπωσε τη μεγάλη, την υπέρτατη προσδοκία: *Ιδού το πρόβλημα, βρες τη λύση του. Μπορείς να τη βρεις αποκλειστικά και μόνο με καθαρούς συλλογισμούς. Ο μαθηματικός ποτέ δε θα αναγκαστεί να πει «ignorabimus».* Τριάντα ένα χρόνια μετά, ο Κουρτ Γκέντελ, που όταν μιλούσε ο Χίλμπερτ δεν είχε ακόμη γεννηθεί, έφερε τη διάψευση: πάντα θα υπάρχουν προβλήματα που το σώμα των μαθηματικών δε θα είναι σε θέση να λύσει και συνεπώς θα χρειάζεται διαρκώς εμπλουτισμό.

Ξαναδιαβάζοντας τα *Πυθαγόρεια εγκλήματα*, κάπου δεκαοκτώ χρόνια μετά την πρώτη τους κυκλοφορία, έχω την εντύπωση ότι το βασικό τους θέμα είναι αυτό το σατανικό, τραγικό δίπολο: προσδοκία και διάψευση. Νομίζω πως αυτό το δίπολο κυριαρχεί και σε όλες τις ιστορίες που απαρτίζουν τη λογοτεχνία της παραβατικότητας, ακόμη και σ' αυτές που περιγράφουν ένα απολύτως επιτυχημένο, «τέλειο» έγκλημα.

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Στα δεκαοκτώ χρόνια της κυκλοφορίας τους, τα *Πυθαγόρεια εγκλήματα* αγαπήθηκαν από το ευρύ κοινό – πράγμα αρκετά απροσδόκητο για μια μυθοπλασία που φέρει το αλέξανδρο στίγμα του μαθηματικού αφηγήματος. Μεταφράστηκαν σε έξι γλώσσες (με χρονολογική σειρά ιταλικά, ισπανικά, αγγλικά, κινεζικά, κορεατικά και γαλλικά) και μου χάρισαν πολλές ευτυχισμένες στιγμές. Ελπίζω ότι κι αυτή η νέα αναθεωρημένη τους έκδοση θα έχει ανάλογη πορεία. Σ' αυτό το σημείο οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες τόσο στις εκδόσεις Πόλις, που φιλοξένησαν την πρώτη έκδοση, όσο και στις εκδόσεις Ψυχογιός, που ανέλαβαν πρόθυμα και με πολλή αγάπη την επανέκδοση του συνόλου της δουλειάς μου. Πίσω από κάθε βιβλίο υπάρχει πάντα ένας στρατός, ανωνύμων δυστυχώς, γυναικών και ανδρών που συμβάλλουν αποφασιστικά στην ποιότητα της έκδοσης. Είχα την τύχη να συνεργαστώ με εξαιρετικούς επιμελητές/τριες, εικαστικούς/ές, υπεύθυνους/ες προώθησης. Ένα μεγάλο μέρος της όποιας επιτυχίας μου τους ανήκει.

Τεύκρος Μιχαηλίδης
Αθήνα, 22/5/2024

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Πρελούδιο

Αγράμπελες, γλυσίνες, αγιοκλήματα, κισσοί με τις γιρλάντες τους κρεμασμένες ολόγυρα ετοιμάζονταν να την υποδεχτούν· ανεμώνες, μαργαρίτες, χαμομήλια, παπαρούνες είχαν στρώσει ένα παχύ πολύχρωμο χαλί για να πατήσει· ζουζούνια, μέλισσες, πεταλούδες, πασχαλίτσες ύφαιναν τον αέρινο χιτώνα της. Η φύση ολόκληρη είχε βάλει τα γιορτινά της καλωσορίζοντας την Περσεφόνη ξανά πάνω στη Γη.

Λίγο πιο πέρα, στην ακρογιαλιά, ο Ίππασος γιόρταζε κι αυτός. Η μακρά περίοδος μαθητείας του στη σχολή του Πυθαγόρα είχε τελειώσει. Είχε περάσει όλες τις δοκιμασίες, ακόμη και την πιο δύσκολη, την αβάσταχτη δοκιμασία της σιωπής, κι είχε κριθεί άξιος να γίνει δεκτός ως ισότιμο μέλος στην αδελφότητα των μυστών. Καθισμένος καταμεσής της άμμου μ' ένα κλαρί στο χέρι, καταγινόταν, πρώτη φορά στα φανερά, με αυτό που χρόνια τώρα η ιδιότητα του «ακουσματικού» τού απαγόρευε: πάσχιζε να λύσει ένα δικό του γεωμετρικό πρόβλημα.

Καιρό τώρα τριγυρνούσε στη σκέψη του, στοίχειωνε τα όνειρά του, τον κράταγε άγρυπνο τις νύχτες. Κάμποσες φορές, κρυφά, είχε δοκιμάσει να σκαλίσει στο χώμα κάποια σχήματα, να κάνει το πρόβλημά του πιο χειροπιαστό. Πανικόβλητος έσπευ-

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

δε να τα σβήσει μόλις άκουγε βήματα. Ο κανονισμός ήταν σαφής. Κανένας μαθητευόμενος δε δικαιούνταν να ασκεί τη γεωμετρία από μόνος του. Η τιμωρία για τον παραβάτη ήταν αμείλικτη: οριστική απομάκρυνση.

Τώρα όμως όλα είχαν αλλάξει. Ήταν πια «μαθηματικός», όφειλε να ερευνά, είχε υποχρέωση να ανακαλύπτει αλήθειες και να τις υποβάλλει στην κρίση της αδελφότητας. Αν οι ανακαλύψεις του εγκρίνονταν από τα άλλα μέλη, θα πήγαιναν να προστεθούν στο τεράστιο σώμα των πυθαγόρειων γνώσεων, που όλες αποδίδονταν στον Δάσκαλο και όλες παρέμεναν επτασφράγιστα μυστικά για την αποκλειστική πνευματική απόλαυση των μυημένων.

Συχνά ο Ίππασος είχε αναρωτηθεί –σιωπηρά– αν ήταν σωστό η γνώση να κρατιέται μυστική. Είχε ακούσει πως στην Ιωνία, στην άλλη άκρη του ελληνικού κόσμου, τα πράγματα γίνονταν αλλιώς. Όποιος πίστευε πως κατέχει ένα κομμάτι αλήθειας κατέβαινε στην Αγορά να το διαλαλήσει. Εκεί, στις Αγορές της Εφέσου και της Μιλήτου, ο φιλόσοφος υπερασπιζόταν μπροστά στο πλήθος την αλήθεια του, άκουγε τις αντιρρήσεις και τις κριτικές, απαντούσε, και μέσα απ' τον διάλογο η γνώση, η αλήθεια, γινόταν κτήμα όποιου είχε τη διάθεση να μάθει. Τα είχε σκεφτεί όλα αυτά ο Ίππασος, κι ύστερα, τρομαγμένος απ' τις ίδιες τις βέβηλες σκέψεις του, είχε πασχίσει να στρέψει τον νου του αλλού.

Σήμερα έτσι κι αλλιώς ο νους του ήταν αλλού. Είχε χαράξει ένα τετράγωνο στην άμμο και πάσχιζε να ταιριάξει μέσα του διάφορες γραμμές. Τη διαγώνιο, κάθετες στη διαγώνιο, άλλες κάθετες. Ώρες ώρες απελπιζόταν και τα έσβηνε όλα. Ίσιωνε με το πόδι του την άμμο κι άρχιζε πάλι απ' την αρχή. Κάτι δεν πήγαινε καλά... Ο ήλιος έγειρε κι ο Ίππασος συνέχισε να πα-

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

λεύει. Βυθισμένος στις σκέψεις του, ούτε που άκουσε τον Ερμόλαο που πλησίαζε.

«Τι έγινες; Σε χάσαμε. Έλεγα πως, τώρα που πέρασες τη δοκιμασία της σιωπής, θα ήθελες να μιλήσεις».

Ο Ερμόλαος ήταν ο προτελευταίος στην ιεραρχία Πυθαγόρειος, ακριβώς πάνω απ' τον Ίππασο. Μόλις πριν από λίγους μήνες είχε περάσει κι αυτός τις δοκιμασίες κι είχε μετακομίσει από τον καταυλισμό των μαθητευόμενων στα οικήματα των μαθηματικών. Όσο ήταν ακουσματικοί, οι δυο νέοι είχαν συνδεθεί με μια στέρεη φιλία. Η «προαγωγή» του ενός τούς είχε προσωρινά χωρίσει. Τώρα λοιπόν που ήταν ξανά ισότιμοι, ο Ερμόλαος λαχταρούσε να ανανεώσει τη φιλία τους.

Ο Ίππασος τον κοίταξε σαν χαμένος. «Όλα είναι αριθμός», μονολόγησε και δεν ήξερες αν απευθυνόταν στον φίλο του ή στο κενό. «Όλα είναι αριθμός», επανέλαβε κοιτάζοντας τον άλλο ικετευτικά.

«Ε, και λοιπόν; Το ξέρω, Αυτός έφα!» απάντησε ο Ερμόλαος, χρησιμοποιώντας με μια ανεπαίσθητη δόση ειρωνείας τη συνηθισμένη φράση με την οποία οι Πυθαγόρειοι απέδιδαν κάθε γνώση στον Δάσκαλο.

«Και τότε;» είπε ο Ίππασος, δείχνοντας γεμάτος απελπισία το σχήμα που είχε μείνει χαραγμένο στην άμμο.

Προβληματισμένος ο Ερμόλαος έσκυψε να κοιτάξει. Βιαστικά ο Ίππασος άρχισε να του εξηγεί. Ο άλλος τον άκουγε με προσοχή. Στο τέλος συγκατένευσε.

«Έχεις δίκιο», είπε με τρεμάμενη φωνή. «Καταλαβαίνεις όμως τι σημαίνει αυτό; Προτείνω να μην κάνεις τίποτα προς το παρόν. Πρέπει να το σκεφτείς πολύ αν θα μιλήσεις και τι θα πεις. Προπαντός, όμως, μη βιαστείς. Πάμε τώρα. Θ' αργήσουμε για το δείπνο».

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

«Ξέρεις τι φαγητό έχει;» ρώτησε ο Ίππασος, πιο πολύ για να πει κάτι παρά γιατί αληθινά τον ενδιέφερε.

«Πάντως, όχι κουκιά», απάντησε ο Ερμόλαος.

Γέλασαν κι οι δυο, ο ένας βιασμένα, ο άλλος αμήχανα.

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

1

Με ξύπνησε το παρατεταμένο χτύπημα στην εξώθυρα. Άκουσα τα βήματα της Μάρθας που πήγαινε ν' ανοίξει. Ακολούθησε το τρίξιμο της πόρτας, μια άγνωστη φωνή, σιωπή. Ύστερα πάλι τα ζωηρά βήματα της Μάρθας που ζύγωναν στο δωμάτιό μου. Παρά τα πατημένα ογδόντα της, συνέχιζε να τριγυρίζει όλο ζωντάνια μες στο σπίτι, να νοιάζεται για όλα, να τα ελέγχει όλα.

Η Μάρθα μπήκε στην οικογένειά μου σε ηλικία δέκα ετών, σαν ψυχοκόρη του Κωσταντίνου Μαυρολέοντος, του παππού μου. Όταν, τέσσερα χρόνια αργότερα, γεννήθηκε η μητέρα μου, σ' εκείνην ανατέθηκε η φροντίδα του νεογέννητου. Από την πρώτη στιγμή λάτρεψε το μωρό και του πρόσφερε όση στοργή είχε λείψει στην ίδια, αναπληρώνοντας με τον καλύτερο τρόπο την απουσία της πάντα πολυάσχολης, κοσμικής και απόμακρης γιαγιάς μου, αλλά και την έλλειψη αδελφιών, μια και η μάνα μου ήταν το μόνο παιδί που θέλησαν ή μπόρεσαν ν' αποκτήσουν ποτέ οι Μαυρολέοντες.

Όταν, στα δεκαοκτώ της, η μητέρα μου παντρεύτηκε τον μηχανικό Αλέξη Ιγερινό, η Μάρθα την ακολούθησε στο καινούργιο σπιτικό της, κι όταν γεννήθηκα εγώ έγινε και δική

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

μου παραμάνα. Νομίζω πως παραμάνα μου νιώθει και σήμερα, παρόλο που έχω περάσει τα πενήντα, κι αυτή, επισήμως, είναι η οικονόμος του σπιτιού μου.

«Μιχαήλ, κοιμάσαι;» άκουσα τη φωνή της.

«Όχι, Μάρθα μου, ξύπνησα. Τι τρέχει;»

«Είναι κάτω ένας αστυνομικός. Σε θέλει».

«Εμένα; Είπε γιατί;»

«Όχι. Είναι, λέει, κάτι έκτακτο. Σου ζητά συγγνώμη, αλλά πρέπει να σε δει».

«Κατεβαίνω πες του. Πέντε λεπτά».

Ντύθηκα βιαστικά και κατέβηκα. Στον καναπέ του σαλονιού ήταν καθισμένος ένας νεαρός αξιωματικός. Τινάχτηκε όρθιος μόλις μπήκα.

«Ο κύριος Μιχαήλ Ιγερινός; Υπαστυνόμος Αντωνίου. Λυπάμαι που σας ενοχλώ τόσο νωρίς, αλλά είναι ανάγκη να μας βοηθήσετε. Γνωρίζατε κάποιον Στέφανο Κανταρτζή;»

Η καρδιά μου χτύπησε δυνατά. Σχεδόν ένιωσα το αίμα να φεύγει από το πρόσωπό μου.

«Γνώριζα; Γιατί "γνώριζα"; Ο Στέφανος Κανταρτζής είναι πολύ καλός μου φίλος. Χθες το απόγευμα ακόμη ήμασταν μαζί».

«Λυπάμαι πολύ, κύριε Ιγερινέ. Σήμερα τα χαράματα, ο Στέφανος Κανταρτζής βρέθηκε νεκρός. Ο κύριος Διοικητής σάς παρακαλεί να έρθετε μαζί μου στο διαμέρισμά του».

Κατάπια το σάλιο μου με δυσκολία. Ο Στέφανος...

«Μας πώς; Θέλω να πω... Χθες το απόγευμα ήταν καλά. Τι του συνέβη;»

«Κι εγώ δεν ξέρω λεπτομέρειες. Φαίνεται ότι τον βρήκε η σπιτονοικοκυρά του. Αυτή μας είπε ότι είχατε συναντηθεί

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

χθες το απόγευμα. Όπως ξέρετε, δεν έχει συγγενείς. Γι' αυτό σας παρακαλεί ο κύριος Διοικητής να έρθετε».

«Έρχομαι αμέσως. Δώστε μου λίγο χρόνο να ετοιμαστώ. Στο μεταξύ να σας φτιάξει κάτι η κοπέλα; Ένα τσάι, έναν καφέ;»

«Ευχαριστώ πολύ. Δε χρειάζεται τίποτα. Σας περιμένω».

Το σπίτι του Στέφανου ήταν στη Νεάπολη, στους πρόποδες του Λυκαβηττού. Ένα δωμάτιο με κοινόχρηστη τουαλέτα στην αυλή. Τόσο του επέτρεπε ο πενιχρός μισθός του καθηγητή των μαθηματικών σε κάποιο σχολείο της Αθήνας. Κανονικά, με τις σπουδές και τα διπλώματά του θα έπρεπε να είχε εξασφαλισμένη τη θέση του στο Πανεπιστήμιο. Όμως οι βενιζελικοί δεν τον θεωρούσαν αρκετά δικό τους, ενώ οι βασιλικοί τον είχαν καταγράψει σαν υπέρμετρα δημοκρατικό. Έτσι έπρεπε να αρκείται στη θέση του καθηγητή στο γυμνάσιο, τρέμοντας κιόλας μήπως καμιά πολιτική ανακατωσούρα ή η εμφάνιση κανενός καινούργιου «ημετέρου» τον εξοβέλιζε ξανά στην επαρχία ή και τον άφηνε –με κάποιο καλοκατασκευασμένο πρόσχημα– εκτός υπηρεσίας.

Εκτός από τη δουλειά του στο σχολείο, ο Στέφανος ήταν αφοσιωμένος εξ ολοκλήρου στη μελέτη του. Ο μόνος δεσμός του με τον έξω κόσμο ήμουν εγώ. Συναντιόμασταν μία φορά την εβδομάδα για να παίξουμε σκάκι, ένα πάθος που μοιραζόμασταν από τα φοιτητικά μας χρόνια. Σπανιότερα κουβεντιάζαμε και για μαθηματικά, άλλο ένα κοινό μας πάθος, που τώρα πια είχε κυριαρχήσει ολοκληρωτικά στη ζωή του Στέφανου, ενώ είχε περιοριστεί σ' ένα μικρό στεγανοποιημένο διαμέρισμα της δικής μου ζωής. Οι συναντήσεις γίνονταν εναλλάξ, μια στο δικό του και μια στο δικό μου σπίτι. Ιδιαίτερα τον χειμώνα οι επισκέψεις στο υγρό, μουχλιασμένο

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

δωμάτιό του αποτελούσαν δοκιμασία για μένα. Δεν τολμούσα ωστόσο να διαταράξω την ισοτιμία των σχέσεών μας, προτείνοντάς του να έρχεται κάθε φορά αυτός. Ο ίδιος δεν έδειχνε να κατανοεί τη διαφορά ανάμεσα στο δωμάτιό του και το καλοζεσταμένο και στρωμένο με παχιά χαλιά σαλόνι μου, και η φιλία του μου ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη για να διακινδυνεύσω να τη χάσω με κάποια άστοχη πρόταση.

΄Ετσι, κάθε δεύτερη Πέμπτη, μοιραζόμουν το αραιό, χλιαρό τσάι του βουνού του Στέφανου, αναπολώντας τα εκλεκτά χαρμάνια και το ασημένιο σαμοβάρι που η Μάρθα φρόντιζε να αχνίζει πάντα στο δικό μου σπιτικό. Παίζαμε σκάκι και συζητούσαμε από τις πέντε μέχρι τις εννέα. ΄Υστερα έπαιρνα τον δρόμο της επιστροφής. Και τώρα, ο υπαστυνόμος Αντωνίου με πληροφορούσε ότι η χθεσινή Πέμπτη ήταν η τελευταία...

Δέχτηκα με ευχαρίστηση τα σκαμπίλια του πρωινού βοριά. Από το σπίτι μου στην οδό Σταδίου μέχρι την αυλή του Στέφανου, ψηλά σε μια πάροδο της Ιπποκράτους, κάναμε είκοσι λεπτά. Η είσοδος της αυλής ήταν κλεισμένη από τους περίεργους που είχαν συγκεντρωθεί. Μ' ένα νεύμα ο υπαστυνόμος έδωσε εντολή στους αστυφύλακες να μας ανοίξουν δρόμο. Μπήκα στο γνώριμό μου δωμάτιο. Ακούγοντάς μας να μπαίνουμε, ο γιατρός, που ήταν σκυμμένος μπροστά στο κρεβάτι, παραμέρισε. Και τότε τον είδα. ΄Ηταν ξαπλωμένος ανάσκελα με τα μάτια κλειστά. Τα μάγουλά του ήταν μπλάβα και τα χείλη του σχεδόν μαύρα. Μπροστά μου δεν κειτόταν νεκρός μόνο ο φίλος μου, ο μοναδικός πραγματικός φίλος που είχα ποτέ. Κείτονταν τα νεανικά μου χρόνια, ένα ολόκληρο κεφάλαιο της ζωής μου, που τώρα είχε κλείσει. Αισθάνθηκα τα πόδια μου να τρέμουν. Ασυναίσθητα αρπάχτηκα από το μπράτσο του Αντωνίου για να μην πέσω.

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

2

Παρίσι, Τετάρτη 8 Αυγούστου 1900. Το αμφιθέατρο της Σορβόννης κατάμεστο.

Με είχαν προειδοποιήσει! «Στην ομιλία του Χίλμπερτ δε θα πέφτει ούτε καρφίτσα. Πήγαινε νωρίς να πιάσεις θέση!» Ωστόσο, παρόλο που τα μαθηματικά έπαιζαν τότε σημαντικό ρόλο στη ζωή μου, δε σκόπευα να χαραμίσω ούτε μία από τις βραδιές μου στο Παρίσι, μόνο και μόνο για να ξυπνήσω νωρίς την επομένη και να πάω εγκαίρως στο συνέδριο. Έστω κι αν το Διεθνές Συνέδριο Μαθηματικών του Παρισιού ήταν το πρώτο μου συνέδριο, έστω κι αν ομιλητής ήταν ο διάσημος Ντάβιντ Χίλμπερτ, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο όπου σπούδαζα, έστω κι αν η ομιλία του είχε τον δελεαστικό τίτλο «Σχετικά με τα μελλοντικά προβλήματα των μαθηματικών».

Ήξερα από πρώτο χέρι πως δεν επρόκειτο για μια κλασική, εξειδικευμένη ομιλία όπου θα παρουσίαζε την απόδειξη ενός θεωρήματος ή τις εξελίξεις στη λύση κάποιου προβλήματος. Αυτού του είδους οι διαλέξεις ακούγονται συνήθως στα μαθηματικά συνέδρια και, σίγουρα, είναι απαραίτητες, αφού η καθεμιά τους συνεισφέρει κι από ένα λιθαράκι στην οικοδόμηση μιας μελλοντικής μεγάλης θεωρίας. Έτσι

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

μονάχα εξελίσσονται τα μαθηματικά, όπως άλλωστε και οι περισσότερες επιστήμες. Ωστόσο, με εξαίρεση όσους είναι βαθιά χωμένοι στη μαθηματική έρευνα, τέτοιες ομιλίες ελάχιστοι τις συμπαθούν, κι ακόμη λιγότεροι τις καταλαβαίνουν, μια και αναφέρονται σε τεχνικές λεπτομέρειες που μόνο όσοι ασχολούνται ειδικά με το συγκεκριμένο θέμα κατέχουν. Αντίθετα, ο σημερινός τίτλος σε προετοίμαζε για ένα πανόραμα, μια σφαιρική αντιμετώπιση της μαθηματικής επιστήμης, μια σύνοψη που ελάχιστοι μαθηματικοί της αυγής του εικοστού αιώνα θα μπορούσαν να παρουσιάσουν.

Ολόκληρο τον περασμένο χρόνο, η διάλεξη που θα έδινε σε λίγο ο Χίλμπερτ ήταν το κεντρικό θέμα συζήτησης στο Γκέτινγκεν. Από την πρώτη στιγμή που έφτασε στα χέρια του η πρόσκληση του Πουανκαρέ, ο συνήθως ψύχραιμος και ανέμελος Χίλμπερτ είχε φορτωθεί με άγχος. Άρχισε μια συστηματική αλληλογραφία με τον επιστήθιο φίλο του, Χέρμαν Μινκόφσκι, που τότε ήταν ακόμη καθηγητής στη Ζυρίχη, προσπαθώντας να καθορίσει το θέμα και το περιεχόμενο της ομιλίας του. Ο Μινκόφσκι ήταν μάλλον αυτός που έριξε πρώτος την ιδέα μιας ομιλίας-πανοράματος των μαθηματικών του μέλλοντος, μια μορφή απάντησης στην παρέμβαση που είχε κάνει ο Πουανκαρέ στο πρώτο συνέδριο της Ζυρίχης, τρία χρόνια πρωτύτερα. Ο Μινκόφσκι είχε χαρακτηρίσει εκείνη την ομιλία «βαρετή και κοινότοπη», και καλούσε τον φίλο του να αντιπαραθέσει μια δυναμική, σφριγηλή διάλεξη που θα αποτελούσε μεταξύ άλλων και ένα είδος πρόκλησης στην πρωτοκαθεδρία των γαλλικών μαθηματικών.

Ο Χίλμπερτ, που είχε ζήσει αρκετό καιρό στο Παρίσι και γνώριζε προσωπικά τους περισσότερους Γάλλους μαθηματικούς, μάλλον δε συμμεριζόταν τα «πολεμικά» αισθήματα του

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

φίλου του. Άλλωστε την όποια διάθεση αντιπαράθεσης είχε, προτιμούσε να τη στρέψει εναντίον ενός συμπατριώτη του – ή, μάλλον, ενάντια στη νοοτροπία και τη στάση ζωής που εκείνος αντιπροσώπευε. Στα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα οι επιστημονικοί κύκλοι της Ευρώπης κυριαρχούνταν από τις θέσεις του Γερμανού φυσιολόγου Εμίλ ντι Μπουά-Ρεϊμόν, πρωτοποριακού ερευνητή στον τομέα της ηλεκτροφυσιολογίας –ήταν από τους πρώτους που είχαν συσχετίσει τις συσπάσεις των μυών με τον ηλεκτρισμό–, που στο τέλος της σταδιοδρομίας του είχε στραφεί στη φιλοσοφία. Η κεντρική του θέση συνοψιζόταν στη φράση "Ignoramus et ignorabimus" (αγνοούμε και θα αγνοούμε), την οποία δεν παρέλειπε να επαναλαμβάνει όπου κι αν βρισκόταν. Πρέσβευε δηλαδή πως υπάρχει ένα όριο στη γνώση της φύσης, όριο που ο άνθρωπος δε θα μπορέσει ποτέ να ξεπεράσει. Θεωρούσε πως, όσο κι αν προοδεύσει η επιστήμη, θα μείνουν πάντα ερωτήματα τα οποία δε θα είναι σε θέση να απαντήσει. Η νέα γενιά ερευνητών αρνιόταν κατηγορηματικά να συμβιβαστεί με μια τόσο απαισιόδοξη άποψη. Ο ίδιος ο Χίλμπερτ δεν παρέλειπε να επαναλαμβάνει σε όλους τους τόνους ότι όλα τα προβλήματα έχουν λύση, αρκεί να εργαστεί κανείς μεθοδικά και συστηματικά για να την ανακαλύψει. Η ιδέα λοιπόν μιας ομιλίας που να κοιτάζει προς το μέλλον, ιεραρχώντας τα προβλήματα που όφειλαν να απασχολήσουν τη μαθηματική κοινότητα, του φάνηκε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία να διατρανώσει την αντίθεσή του προς τη μοιρολατρική θέση του Ντι Μπουά-Ρεϊμόν. Έγραψε αμέτρητα πρωτόλεια και οργάνωσε αναρίθμητες «δοκιμαστικές» διαλέξεις με ακροατήριο τους συναδέλφους του στο Πανεπιστήμιο. Στο τέλος, ξέχασε την προθεσμία υποβολής της εργασίας, με

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

αποτέλεσμα η ομιλία του να μην εμφανίζεται πουθενά στο επίσημο πρόγραμμα. Μέχρι την τελευταία στιγμή πρόσθετε και αφαιρούσε παραγράφους, άλλαζε τη σειρά των ενοτήτων, επανεξέταζε και αναθεωρούσε την επιχειρηματολογία του.

Φυσικά στα δικά μου αυτιά έφτανε μόνο ο απόηχος από όλες αυτές τις συζητήσεις, αφού στη Γερμανία του 1900 το χάσμα τόσο ανάμεσα σε καθηγητές και φοιτητές όσο και ανάμεσα στους καθηγητές διαφορετικών βαθμίδων ήταν όχι απλώς αγεφύρωτο, αλλά –θα έλεγε κανείς– θεσμικό. Ο ίδιος ο Χίλμπερτ δεν έπαιρνε και πολύ στα σοβαρά την ιεραρχία, άλλωστε στην προσωπική του ζωή δε δίσταζε να παραβιάσει τα στεγανά. Δεν ήταν σπάνιο, τα καμώματα του Herr Professor, που συχνά τον έβλεπαν να παίζει μπιλιάρδο ή να πίνει μπίρα συντροφιά με τους φοιτητές του στα διάφορα καφενεία της πόλης, να προκαλέσουν τα δυσμενή αν και χαμηλόφωνα σχόλια της μικρής συντηρητικής κοινωνίας του Γκέτινγκεν.

Καταλαβαίνει κανείς λοιπόν ότι ακόμη κι αν ο ίδιος ο Χίλμπερτ ήθελε τη γνώμη ορισμένων φοιτητών που εκτιμούσε –κολακεύομαι να πιστεύω ότι ανάμεσα σε αυτούς ήμουν κι εγώ–, δε θα διακινδύνευε να προσβάλει τους συναδέλφους του κάνοντας μαζί μας συζητήσεις ανάλογες με αυτές που έκανε μ' εκείνους.

Μοναδική εξαίρεση σε αυτή την ιεραρχική στεγανοποίηση αποτελούσαν οι παραδοσιακές εκδρομές που οργανώνονταν σε σχεδόν όλα τα γερμανικά πανεπιστήμια. Συχνά τα απογεύματα της Τετάρτης ή κατά την περίοδο των διακοπών σχηματίζονταν μεγάλες μεικτές παρέες που εγκατέλειπαν την πόλη, άλλοτε για μια πολύωρη περιδιάβαση στις όχθες του Λάινε κι άλλοτε για μια αναρρίχηση στους τριγύρω δα-

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

σωμένους λόφους. Ντυμένοι με τα εκδρομικά τους σακάκια, τα φουφουλωτά παντελόνια με τα κορδόνια που έδεναν λίγο κάτω από το γόνατο, τις χοντρές μάλλινες κάλτσες και τα αρβυλάκια, οι συνήθως σφιγμένοι και απόμακροι καθηγητές χαλάρωναν και αφήνονταν σε εγκάρδιες και ελεύθερες συζητήσεις με τους φοιτητές τους. Οι μυρωμένες, καταπράσινες εξοχές της Κάτω Σαξονίας διευκόλυναν διδάσκοντες και διδασκόμενους να παρακάμψουν την αυστηρή πρωσική πειθαρχία και να αναπτύξουν πολύ πιο ζεστές, ανθρώπινες σχέσεις. Φυσικά με την επιστροφή εντός των τειχών, η τάξη επανερχόταν, λες και τα ονομαστά μεσαιωνικά τείχη του Γκέτινγκεν οριοθετούσαν όχι μόνο την πόλη και τα κτίσματά της αλλά και τη συμπεριφορά των κατοίκων της.

Σε μια τέτοια εκδρομή άκουσα για πρώτη φορά τον Χίλμπερτ να συζητά με τον Φέλιξ Κλάιν σχετικά με τον ορισμό του ως κύριου ομιλητή τον ερχόμενο Αύγουστο στο Παρίσι. Ο πρόεδρος και ο ανερχόμενος αστέρας του μαθηματικού τμήματος του Πανεπιστημίου προπορεύονταν. Ακολουθούσα μερικά βήματα πιο πίσω και απολάμβανα το προνόμιο να παρακολουθώ την κουβέντα τους. Ο Κλάιν διατύπωνε σοβαρές επιφυλάξεις για το αν η απόφαση του νεότερου συναδέλφου του να παρουσιάσει ανοιχτά προβλήματα αντί για ολοκληρωμένες λύσεις ήταν φρόνιμη. Ο ίδιος έκλινε υπέρ μιας πιο παραδοσιακής ομιλίας.

«Δεν έχετε παρά να παρουσιάσετε τα πρόσφατα επιτεύγματα των γερμανικών μαθηματικών», έλεγε. «Άλλωστε ένα σημαντικό μέρος τους οφείλεται σε σας τον ίδιο. Πείτε δυο λόγια για αυτά που έχουν κάνει οι άλλοι συνάδελφοί σας και αφιερώστε το κύριο μέρος της ομιλίας σας στη δουλειά σας. Πεπραγμένα, ο κόσμος θέλει πεπραγμένα, όχι οράματα!»

© Τεύκρος Μιχαηλίδης, 2006, 2025 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Δέχτηκα με ευχαρίστηση τα σκαμπίλια του πρωινού βοριά. Από το σπίτι μου στην οδό Σταδίου μέχρι την αυλή του Στέφανου, ψηλά σε μια πάροδο της Ιπποκράτους, κάναμε είκοσι λεπτά. Η είσοδος της αυλής ήταν κλεισμένη από τους περίεργους που είχαν συγκεντρωθεί. Μ' ένα νεύμα ο υπαστυνόμος έδωσε εντολή στους αστυφύλακες να μας ανοίξουν δρόμο. Μπήκα στο γνώριμό μου δωμάτιο. Ακούγοντάς μας να μπαίνουμε ο γιατρός, που ήταν σκυμμένος μπροστά στο κρεβάτι, παραμέρισε. Και τότε τον είδα. Ήταν ξαπλωμένος ανάσκελα με τα μάτια κλειστά. Τα μάγουλά του ήταν μπλάβα και τα χείλη του σχεδόν μαύρα. Μπροστά μου δεν κειτόταν νεκρός μόνο ο φίλος μου, ο μοναδικός πραγματικός φίλος που είχα ποτέ. Κείτονταν τα νεανικά μου χρόνια, ένα ολόκληρο κεφάλαιο της ζωής μου, που τώρα είχε κλείσει. Αισθάνθηκα τα πόδια μου να τρέμουν. Ασυναίσθητα αρπάχτηκα από το μπράτσο του Αντωνίου για να μην πέσω.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 30275